

ביאורים

578 -ח- איכות השכר והעונש

מהדורת אור עציון

ועתה נשיב לשאלה, האם השכר על מצווה אחת ועל מצוות רבות שווה, וכן האם העונש על עבירה אחת ועל עבירות שווה או משתנה לפי רוב ומיעוט המעשים?

⁵⁷⁹ ונשיב, שמצד משך הזמן בו ניתן השכר או העונש על מצוות ועבירות אין הבדל בין מעשים רבים ומעטים, כי השכר או העונש על מצווה אחת נצחי, אבל יש הבדל באיכות השכר והעונש בין המרבה לממעט. כמו שבעולם הזה אנו רואים הבדלי מדרגות בטובה, שיש כאלה שהתענוג שלהם הוא המנוחה, ויש שגם אוכלים ושותים היטב, ויש שיש להם גם בגדי פאר, ויש שברשותם דירה רחבה ויפה, ויש שגם זכו בנוסף לכבוד רב, כך גם בעולם הבא יהיו סוגים שונים של אושר ושכר. על אחדים נאמר (תהלים טז, ט): "אף בשרי ישכון לבטח", ועל אחרים נאמר (שם לו, ח): "בצל כנפיך יחסיון", ויש שיזכו (שם ט): "ליירווין מדשן ביתך", ועל אחרים נאמר (זכריה ג, ד): "והלבש אותך מחלצות", ועל אחרים (שם ז): "נתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", והכוונה שיהיה בין המלאכים הנקראים עומדים כמו שנאמר (ישעיה ו, ב): "שרפים עומדים ממעל לו".

⁵⁸⁰ מדרגות מעין אלו נמצאות גם באיכות העונש, שאף שאדם שעבר על עבירה אחת יקבל עונש נצחי, עונשו קל מעונשו של אדם שעבר עבירות רבות. כשם שבעולם הזה יש סוגים רבים של עונשים, יש כלואים, ואחרים גם כבולים, ויש כאלה עם אזיקים, וכאלה שבנוסף גם מקבלים מכות. כך בעולם הבא, יש שנאמר עליהם (ישעיה כד, כב): "ואספו אספה אסיר על בור וסגרו על מסגר", ויש שנאמר עליהם (משלי ה, כב): "עונותיו ילכדנו את הרשע ובחבלי חטאתו יתמך", ועל אחרים נאמר (איוב לו, ח): "ואם אסורים בזיקים ילכדון בחבלי עניי", ואחרים (ירמיה ל, כג): "סער מתגורר על ראש רשעים יחול".

לב הדברים

ההנאות בעולם שלנו מחולקות לקומות שונות. יש קומות בסיסיות ויש קומות גבוהות יותר. לדוגמה, רס"ג נותן לנו כאן רשימה קצרה של הנאות כמו מנוחה, אכילה, לבוש, דירה וכבוד. אפשר לראות איך כל אחת מהן מקדימה בהכרח את חברתה. אדם לא יכול ליהנות מאוכל טוב כל עוד חסר לו צורך בסיסי יותר של שינה, ומי שחסרים לו בגדים מתאימים, כל כבוד בעולם שיעניקו לו לא יכבד אותו. באותה מידה גם בעולם הבא בזמן קבלת השכר יש הכרח להקדים דברים בסיסיים לפני שניגשים לקומות מורכבות יותר ועמוקות יותר של שכר.

בהתפתחותו הפסיכולוגית של הילד חשוב להקדים את האהבה ותחושת הביטחון, לפני שהוא יוכל לגשת לעניינים חברותיים ומפותחים יותר. בדומה לכך, בעולם הרוחני, אהבת ה' והביטחון בו מעניקים יציבות לנפש האדם, כך שתוכל להתעלות בלא פחד לעולמות רוחניים שאינם מוכרים לה.

להבדיל, גם בעונש ישנן קומות של ענישה. ענישה קלה מספיקה לעובר עברות קלות, כמו אזיקים על ידיו. לפושע גדול יותר צריך בית כלא, ולאחרים מכות ועינויים. כל זה משמש משל לעונש בעולם הרוחני שניתן על עבירות בעלות חומרה שונה. יש הבדל בין עונש על עברה פרטית לבין פגיעה באושיות התורה, לבין כפירה גמורה בה', שמנתקת את האדם מכל זכות לקיום רוחני בעולם הבא. בעונש יש ביטוי של צדק ויושר, שהרי כך הם החוקים שנקבעו מראשית היצירה. תפקיד נוסף יש לעונש, והוא לעורר את האדם לאחריות על חייו. הידיעה שבסופו של דבר ישנו דין ומשפט, תביא את הרשעים להיזהר ולהימנע מלבצע את כוונותיהם הרעות. השכר והעונש בעולם הבא, הנמדדים מידה כנגד מידה, מלמדים אותנו שיש תוכן ממשי ורוחני לכל פעולה שאותה אנו עושים במשך חייו בעולם הזה.

ח-⁵⁷⁸ אָבֵל תְּשׁוּבַת הַשְּׂאֵלָה, אִם גְּמוּלָם וְעֲנָשָׁם שְׁוִים בְּעֵינַי? ⁵⁷⁹ אָמַר, כְּמוֹ שְׂלֵא יְכֻלָּה גְּמוּלוֹ⁵⁷⁸ אֶלֶף זְכוּת, כִּן לֹא יְכֻלָּה גְּמוּל זְכוּת אַחַת, וְכְמוֹ שְׂאֵלֶךָ חוֹבֵה לֹא יְכֻלָּה עֲנֹשָׁה, כִּן חוֹבֵה אַחַת לֹא יְכֻלָּה עֲנֹשָׁה, אֲלֵא שֶׁהַגְּמוּל וְהַעֲנָשׁ אֶף עַל פִּי שְׂהָה לְנִצָּח לְמַעֲשֵׂה אֶחָד וְלֵאֶלֶף מַעֲשֵׂה, עֵינַן כֹּל אֶחָד יִהְיֶה כְּפִי מַעֲשֵׂהוּ. וְמִי שֶׁעוֹשֶׂה זְכוּת אַחַת, אוֹ עֲשָׂר, אוֹ מֵאָה, אוֹ אֶלֶף, יִהְיֶה עֵינָיו בְּגְמוּל כְּפִי מִה שֶׁעֲשָׂה, אֲלֵא שֶׁהוּא לְנִצָּח, כְּאֲשֶׁר אָנוּ רוֹאִים בְּעוֹלָם הַזֶּה אֲנָשִׁים תְּכֻלִּית⁵⁷⁹ טוֹבָתָם הַמְּנוּחָה בְּלִבָּד, וְאֲנָשִׁים שֶׁהֵם עִם הַמְּנוּחָה אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים, וְאֲנָשִׁים אַחֲרִים, שֶׁהֵם עִם כֹּל זֶה לּוֹבְשִׁים הַבְּגָדִים הַחֲמוּדוֹת, וְאַחֲרִים עִם כֹּל זֶה יֵשׁ לָהֶם מַעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת, כִּן בְּעוֹלָם הַבָּא אֲנָשִׁים, נֶאֱמַר בְּהַצְלָחָתָם (תהלים טז, ט): אֶף בְּשָׂרֵי יִשְׁכֵּן לְבַטָּח, וְאַחֲרִים (שם לו, ח): בְּצֶל כְּנָפֶיךָ יַחְסִיוּן, וְאַחֲרִים (שם ט): יְרוּיִן מִדְּשָׁן בֵּיתְךָ. וְאַחֲרִים (זכריה ג, ד): וְהִלְבַּשׁ אֶתְךָ מִחֲלָצוֹת. וְאַחֲרִים (שם ז): וְנָתַתִּי לְךָ מִהַלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה, רְמַז בּוֹ אֵל הַמְּלַאכִים אֲשֶׁר נֶאֱמַר (ישעיה ו, ב): שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ.⁵⁸⁰ וְכִן מִי שֶׁעוֹבֵר עֲבָרָה אַחַת, אוֹ עֲשָׂרָה, אוֹ מֵאָה, אוֹ אֶלֶף, יִהְיֶה עֵינָיו בְּעֲנָשׁ כְּפִי מִה שֶׁעֲשָׂה, אֲלֵא שֶׁהוּא מְתַמְד לְנִצָּח, כְּאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּעוֹלָם הַזֶּה אֲנָשִׁים שֶׁעֲנָשָׁם שִׁשְׁיֻשְׁמוֹ בְּמִשְׁמַר, וְאַחֲרִים שְׂגוּרָרִים עִם זֶה בְּחֻבָּלִים, וְאַחֲרִים עִם כֹּל זֶה קְשׁוּרִים וְכַפּוּתִים, וְאַחֲרִים עִם כֹּל זֶה אֲסוּרִים בְּזָקִים וְכַבְּלִים, וְאַחֲרִים עִם כֹּל זֶה מִפִּים אוֹתָם בְּמֵה שְׂמֹכְאִיבָם. כִּן בְּעוֹלָם הַבָּא, אֲנָשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִסּוּרֵיהֶם (ישעיה כד, כב): וְאֲסָפוּ אֲסִפָּה אֲסִיר עַל בּוֹר וְסָגְרוּ עַל מִסְגָּר, וְאַחֲרִים (משלי ה, כב): עוֹנוֹתָיו יִלְכְּדוּ אֶת הַרְשָׁע וּבְחַבְלֵי חַטָּאתוֹ יִתְמַךְ וְאַחֲרִים (איוב לו, ח): וְאִם אֲסוּרִים בְּזָקִים, וְאַחֲרִים (ירמיה ל, כג): וְסָעַר מִתְגוֹרֵר עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יַחּוּל.

איכות השכר והעונש

ביאורים

מהדורת אור עציון

⁵⁸¹ השאלה השמינית ששאלנו על השכר והעונש היתה, האם יש הבדל בין הצדיקים בשכר, וכן ברשעים, האם יש הבדל ביניהם בעונש?

⁵⁸² בדברים שאמרנו לעיל ענינו גם על שאלה זו, ודבר זה ברור ע"פ ההיגיון, שלא ראוי שהמורה והממעיט יתוגמלו באותה מידה. ומצאנו בפסוקים שבע מדרגות לצדיקים. **בדרגה הראשונה** - זוכים לאור כאור השמש, כמו שנאמר (מלאכי ג, כ): "זורחה לכם יראי שמי שמש צדקה". **בדרגה השנייה** - זוכים גם ליהנות מהאור, שנאמר (שם): "ומרפא בכנפיה". **שלישית** - במדרגה זו האור הופך להיות חלק מהם, שנאמר (תהילים צז, יא): "אור זרוע לצדיק".

⁵⁸³ **רביעית** - האור מתחזק אצלם, כמו שנאמר (משלי יג, ט): "אור צדיקים ישמח". **חמישית** - מקבלים אור זך ובהיר כאור הגלגלים, כמו שנאמר (דניאל יב, ג): "ההמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע". **שישית** - מקבלים אור כאורם של הכוכבים מלבד מהשמש, כמו שכתוב (שם): "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד", והדרגה הגבוהה ביותר - אורם כאור השמש עצמה, כמו שנאמר (שופטים ה, לא): "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

⁵⁸⁴ דוגמא לעובדה שיש סוגים שונים של אור והאדם מקבל לפי מדרגתו, ראינו אצל משה, שפניו היו מלאות אור, ואור פני יהושע פחות האיר מפני משה. חז"ל למדו זאת מן הפסוק (במדבר כז, כ): "ונתת מהודך עליו", כלומר חלק מהודך, לכן לא נאמר "ונתת הודך עליו" או "כל הודך עליו". פני שבעים הזקנים האירו פחות מפני יהושע, שנאמר (במדבר יא, כה): "ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים". אנו יודעים שאורם היה פחות משל יהושע, כי הוא קיבל את האור על מנת שעם ישראל ישמעו לו, ושבעים הזקנים כלולים בתוך עם ישראל וגם הם צריכים לסור למשמעתו, ומכאן שאורם קטן משלו.

⁵⁸⁵ גם ביחס לרשעים מצאנו בפסוקים שבע דרגות. **דרגה ראשונה** - האש תחמם את פניהם עד שיאדימו, ועליהם נאמר (ישעיה יג, ח): "פני להבים פניהם". **דרגה שנייה** - פניהם משחירות כמו תחתית הקדירה, ועליהם נאמר (יואל ב, ו): "כל פנים קבצו פארוור". **דרגה שלישית** - יחוו את האש בעוצמה שמבשלים בתנור, כמו שנאמר (מלאכי ג, יט): "הנה היום בא בער כתנור".

⁵⁸⁶ **דרגה רביעית** - האש אוכלת אותם עליהם נאמר (איוב כ, כו): "תאכלהו אש לא נפח". **דרגה חמישית נענשים** באש חמה יותר השורפת את העצים, עליהם נאמר (ישעיה ל, לג): "מדורתה אש ועצים". **דרגה שישית** - סובלים מאש חזקה יותר, השורפת את האדמה והאבנים, ועליהם נאמר (דברים לב, כב): "ותאכל ארץ ויבולה ותלהט מוסדי הרים". **דרגה שביעית** - יסבלו מאש חזקה כמו הברקים, אש שיכולה לחדור לתוך האדמה, כמו שנאמר (איוב לא, יב): "כי אש היא עד אבדון תאכל".

⁵⁸⁷ ראינו כבר כעין זה בעבר, כאשר במצרים ה' נתן לכל אחד, עונשו המגיע לו, כמו שנאמר (תהילים עח, ג): "יפלט נתיב לאפו" והמילה יפלט משמעותה ישקול וישווה. כמו שנאמר (משלי טו, יא): "פלט ומאזני משפט לה" - זאת אומרת שהוא העניש כל אחד על פי מידתו.

לב הדברים

במאמר שני [פרק י ופרק יב] למדנו על אור הכבוד, שהוא הנברא הראשון במציאות, והוא הראשון במעלתו הרוחנית. מדברים אלו למד הכוזרי [ד, טו. עיין שם בפירושי ה'ניזיר'], שאותו אור הוא שהתגלה לעיני הנביאים בעת הדיבור האלוהי.

האור הוא ביטוי לרוחניות - זהו הדבר הרוחני ביותר במציאות הגשמית. הוא גם סמל לטוב - מי שזכה לעשות מעשה טוב מרגיש שפניו מאירות. במקרה שבו מומשה עד הקצה אפשרות ההטבה שלנו לזולת, מתקבלת תחושה סמלית שלפיה הפנים שלנו הן בעצמן מקור של אור המקרין על הסובב אותנו. משה רבנו זכה כבר בעולם הזה שיאירו פניו כאור החמה, כסמל להיותו מקור רוחני לכל עם ישראל, בכך שנתן את התורה במעמד הר סיני ושהנהיג את העם משך כל שנות המדבר. באופן זה כל צדיק יזכה לאור כפי מעשיו הטובים, לא רק לאחר מותו אלא אף בחייו - הארת פניו אשר 'ענתה בו'.

מעלות בשכר
ויעונש

⁵⁸¹ **אבל השאלה** (השמינית) היש בענין הצדיקים יתרון זה על זה? ⁵⁸² וכן בענין הרשעים, כבר נכנס שרש תשובתה במאמר הזה הקודם. אבל רואה אני להשריש משרש, אשר להם יתרון שבעה סעיפים. ואמר, כי ממה שמוזר שיש לצדיקים מעלות בגמולם, שכל אחת יתרה על חברתה, תחלה מה שמחייב אותו השכל, ואחר כן שפצאנו בספרים שבע מעלות זו למעלה מזו. הראשונה, שקצתם יהיה לו אור פזריחת אור השמש, אמר בו (מלאכי ג, ט): וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, וקצתם יהיה לו עם ערבות בניצוציה, כמו שאמר (שם): ומרפא בכנפיה, וקצתם יתקיים לו האור כדבר הנטוע, כמו שפכתוב (תהלים צז, יא): אור זרוע לצדיק, וקצתם יוסיף לו האור, כמו שפכתוב (משלי יג, ט): אור צדיקים ישמח, וקצתם יהיה אורו כאור הגלגל, אמר בו, (דניאל יב, ג): והמשפלים יזהרו כזוהר הרקיע, וקצתם יהיה אורו כאור הכוכבים חוץ מן השמש, אמר גם (שם): ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, וקצתם יהיה אורו לו כאור עצם השמש, ובם אמר (שופטים ה, לא): ואהביו כצאת השמש בגבורתו. ⁵⁸⁴ וכמו שידענו שמושה רבנו עליו השלום היו פניו מלאים הוד, ופני יהושע פחות ממונה, מפני שאמר בו (במדבר כז, כ): ונתתה מהודך עליו, ולא אמר כל הודך, ופני שבעים זקנים פחות מהם, בעבור שאמר (שם יא, כה): ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים, וכאשר תהיה עלת מהודך עליו, למען ישמעו כל עדת בני ישראל, הזקנים בכלל העם. ⁵⁸⁵ ומה שיוזרה על פי הענישים גם כן יש להם מעלות זה על זה, מצאנו בספרים להם זכרון שבע מעלות בלהב האש. מהם מי שהאש מלהבת פניו עד שיאדימו, ובכמוהם אמר (ישעיה יג, ח): פני להבים פניהם, ומהם מי שישיחירו פניו כשחרות הקדירה, ובכמוהם אמר (יואל ב, ו): כל פנים קבצו פארוור, ומהם מי שיגיעוהו ממונה כמו צליה ובשול, ובהם הוא אמר (מלאכי ג, ט): הנה היום בא בער כתנור, ⁵⁸⁶ ומהם מי שיגיעוהו כמי שתאכלהו האש, ובהם הוא אמר (איוב כ, כח): תאכלהו אש לא נפח, ומהם מי שיגיעוהו כאש אוכלת בעצים, ובהם הוא אמר (ישעיה ל, לג): מדרתה אש ועצים, ומהם מי שיגיעוהו כאש אוכלת העפר והאבנים, ובכמוהם הוא אמר (דברים לב, כב): ותאכל ארץ ויבולה, ומהם מי שיגיעוהו כאש אוכלת עד מעמקי ארץ, כמו שעושים הזנועות, ובהם הוא אמר (איוב לא, יב): כי אש היא עד אבדון תאכל, ⁵⁸⁷ כפאשר ידענו כי מפת מצרים היתה כוללת ומגיע לכל אחד כפי מדתו, כמו שאמר (תהלים עח, ג): יפלט נתיב לאפו. ופרוש יפלט ישקלהו במשקל, כמו שאמר (משלי טו, יא): פלט ומאזני משפט לה'.

ביאורים

588 ט- אילו אנשים לא זוכים לעולם הבא?

מהדורת אור עציון

ועתה נשיב על השאלה מי הם האנשים שיסבלו ייסורים בעולם הבא? ישנם שני סוגים של אנשים כאלו: א. הכופרים בה' ובעלי השיתוף, ועליהם נאמר (ישעיה סו, כד): "ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים כי כי תולעתם לא תמות ואישם לא תכבה..." ב. אנשים שעברו עבירות חמורות שהעונש עליהן כרת או מיתת בית דין. אם ה' מכריח אותם מהעולם הזה, הם נכרתים מבין הצדיקים גם בעולם הבא, כי לא עשו תשובה. ואם ה' האריך אפו ולא המית אותם והחזיקו במעשיהם הרעים, בודאי ראויים להכרת מבין הצדיקים ולעונש קשה, מפני שאף שה' האריך אפו לא שבו.

589 אדם שלא עבר בעבירות חמורות הללו אלא על עבירות קלות, יזכה לחלק לעולם הבא, מפני שהעבירות הקלות נמחלו.

590 ואם ישאל אדם, במה התכפרו העבירות האלו, הרי לא שב בתשובה? יש לומר, שעצם העובדה שלא עבר עבירות חמורות אלא רק עבירות קלות, לא עבד עבודה זרה, לא גנב או נאף או שפך דמים, מעיד על כך שעמד בניסיונות רבים מאוד ושהוא עדיין מאמין בקב"ה, לכן הקב"ה מעניש אותו בעולם הזה ומזכהו לחיי העולם הבא.

591 על השאלה, האם בעולם הבא בני האדם נפגשים ונמצאים יחדיו נשיב, שהצדיקים והרשעים רואים אלו את אלו, ולמדנו זאת מהפסוק (ישעיה סו, כד): "ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים כי כי תולעתם לא תמות ואישם לא תכבה והיו לדראון לכל בשר", מלמדנו הפסוק שהצדיקים יראו את יסורי הרשעים וישבחו את ה' על שהציל אותם מעונשם של הרשעים.

592 וכן מצאנו ברשעים, שנאמר (ישעיה לג, יד): "פחדו בציון חטאים אחזה רעדה חנפים מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם", כלומר הרשעים יביטו בצדיקים, ויתמהו כיצד אין האש מזיקה אותם ויצטערו של שאיבדו במעשיהם מעלה זו. (נראה שדברי רבנו מבוססים על הסברו לעיל, שלאש יש כמה תכונות, הרשעים יסבלו מחומה והצדיקים יהנו מאורה).

593 הנביא המשיל זאת לסעודה שזומנו אליה אנשים שונים, יש שזומנו לסעוד, ויש שזומנו כדי שיראו את הסועדים נהנים מהסעודה, אך אסור להם להתקרב אליה, וכך נאמר בישעיה (סה, יג-יד): "הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו, הנה עבדי ישמו, הנה עבדי ישמחו ואם תבושו, הנה עבדי ירונו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תילילו".

594 עד כאן אמרנו, שהצדיקים והרשעים יוכלו לראות אלו את אלו אך לא יפגשו ממש, ועתה נוסף, שצדיקים הקרובים זה לזה במעלתם, יפגשו עם צדיקים הקרובים אליהם במעלתם, אך לא עם צדיקים שמעלתם רחוקה ממעלתם. ונראה שהרשעים לא יוכלו לפגוש גם את הקרובים אליהם במעלתם, מפני שיהיו עסוקים בכאבם ובצערם.

לב הדברים

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אבל יש מי שצריכים לעבור ייסורים כדי לזכות בחלקם. טעם הדבר הוא מפני שהם ניתקו עצמם ממקור החיים בעולם הזה, ועליהם לתקן זאת בעולם הבא. הניתוק מתרחש בשני אופנים: בכפירה בה' ובעברה על העבירות החמורות שבתורה. בשני מקרים אלו ישנה פגיעה מהותית בקשר לה', ופגיעה באפשרות של קבלת השכר לנשמה. אמנם דוקא העובר על עבירות חמורות שבתורה מתנתק מהקב"ה, ולא מי שנשמר מעבירות אלו, גם אם הוא נכשל בעבירות קלות יותר. אבל לדעת הרמב"ם, גם העובר עברה קלה באופן קבוע נחשב למורד בה', מפני שמוציא את עצמו כביכול מתחת שלטון ה'.

הקב"ה אינו בא בטרונייה עם בריותיו, ולא מקפח שכר כל בריה, ולכן אפילו יהודי מאמין שעבר במקרה עברה קלה, נענש רק בעולם הזה ולא בעולם הבא. עצם האמונה שלו, שעליה שמר אותו יהודי, היא נקודת הקדושה המחיה את נשמתו. כפי שלמדנו כבר, העונש נמדד מידה כנגד מידה, אבל ה' מכיר גם בנסיבות העברה. היצר הרע מתגבר במיוחד כלפי עם ישראל, ולכן יש משיכה לחטאים, אלא שמי שנשמר בכל זאת מהעבירות החמורות, מגלה ומגלם את דבקותו בקב"ה, וזכאי לשכרו משמים.

ט- 588 אָבֵל תְּשׁוּבַת הַשְּׂאֵלָה (התְּשׁוּעִית), מִי אֲשֶׁר הֵם רְאוּיִים לְיִסּוּרִים הָאֵלֶּה? נֹאמֵר, הַכּוֹפְרִים וְהַמְּשִׁתְּפִים, וְבַעֲלֵי הָעֲבֵרוֹת הַחֲמוּרוֹת אֲשֶׁר לֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה. אִךְ הַכּוֹפְרִים וְהַמְּשִׁתְּפִים הוּא אֲשֶׁר אָמַר בָּהֶם (ישעיה סו, כד): וַיֵּצְאוּ וַרְאוּ בְּפַגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בֵּי וְבַעֲלֵי הָעֲבֵרוֹת הַחֲמוּרוֹת, הֵם אֲשֶׁר נִכְתַּב בָּהֶם כֶּרֶת אוֹ מִיתוֹת בֵּית דִּין, כִּי כִּפְאֵר יִכְרְתוּ מִהָעוֹלָם הַזֶּה, יוֹצִיאֹם אֶל הַכֶּרֶת בְּעוֹלָם הַבָּא מִבֵּין הַצְּדִיקִים גַּם כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה. וְאִם לֹא יִכְרִיתֵנוּ, אָבֵל הַשְּׁלִים יִמְיוּ כְּדֵי שְׂיִאָרְיָהּ לוֹ וְעַם כָּל זֶה לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, יִהְיֶה עֲנָשׁוֹ יוֹתֵר קָשָׁה, וְהַכְּרַתוֹ מִבֵּין הַצְּדִיקִים יוֹתֵר רָאוּי, מִפְּנֵי שֶׁהֶאָרְיָהּ לוֹ וְלֹא שָׁב. 589 וְאִם לֹא יִהְיֶה מְכַל אֲשֶׁר סִפְרָנוּ מֵאוּמָה, מִה שֶׁהוּא זוֹלָתָם הֵם קְלוֹת וַיִּכְפְּרוּ לוֹ. 590 וְאִם יֹאמֵר אוֹמֵר בְּאֵי זֶה דָּבָר יִכְפְּרוּ לוֹ מִבְּלֵי תְּשׁוּבָה? נֹאמֵר, הֲלֹא הַקְּדָמְנוּ הַמִּזְכָּר שֶׁאֵין לָהֶם כִּי אִם קְלוֹת, וְאִמְרָנוּ שֶׁזֶה מַחֲבִיב שֶׁכָּבֵר נִזְהָרוּ מִן הַחֲמוּרוֹת, וְלֹא נִזְהָרוּ מִמֶּה עַד שֶׁקִּיָּמוּ שִׁכְנָגְדָם, וְלֹא כִּפְרוּ אָבֵל הַאֲמִינִי, וְלֹא שִׁתְּפוּ אָבֵל יַחְדוֹ, וְלֹא רָצְחוּ וְלֹא גָבְנוּ וְלֹא נֶאֱפוּ, אָבֵל עָשׂוּ בְּצִדֵק וּבְמִשְׁפָּט. וְמִי שֶׁהוּא עַל הַדֶּרֶךְ, רַב מַעֲשָׂיו זְכוּיֹת וְהָעֲבֵרוֹת הַמְּעֻטּוֹת הֵהֵם כְּנֶגְדֵי אֱלֹהִים, יִשְׁלְמוּ לוֹ עֲלֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה וַיֵּצֵא נְקִי, כִּפְאֵר בְּאַרְתִּי בְּמִזְכָּר הַחֲמִישִׁי.

591 אָבֵל הַשְּׂאֵלָה (הַעֲשִׂירִית) הִיא, הַיְתִקְבֹּץ קֶצֶתְם עַל קֶצֶתְם? אֹמֵר, כִּפֵּי אֲשֶׁר הִסְתַּכְּלָתִי וּמִצְאָתִי, כִּי הַצְּדִיקִים וְהַרְשָׁעִים רֹאִים קֶצֶתְם אֶת קֶצֶתְם בְּרֵאוֹת בְּלִבָּד, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּצִדִיקִים (ישעיה שם): וַיֵּצְאוּ וַרְאוּ בְּפַגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בֵּי. וְכֵל אֲשֶׁר יִתְּבַר לָהֶם יִסּוּרָם, יִאֲמְרוּ וְיִשְׁתַּבַּח מִי שֶׁהֶצִּילָנוּ מִן הַיִּסּוּרִין הָאֵלֶּה, וַיִּשְׁמְחוּ וַיִּגִּילוּ בְּעֵינֵינוּ. 592 וְכִמּוֹ שֶׁאָמַר עַל הַרְשָׁעִים (שם לג, יד): פְּחָדוֹ בְּצִיּוֹן חֲטָאִים אֶחְזֶה רַעְדָה חֲנִפִּים, יִתְמֹהוּ עַל הַצְּדִיקִים אִיךָ יַעֲבְרוּ עַל הָאֵשׁ הַיּוֹקֶדֶת וְלֹא תִזְקַם וַיִּאֲנְחוּ עַל מַה שֶׁאֵבַד מֵהֶם מִהַגְּמוּל. 593 וְכִפְאֵר דְּמֹה אוֹתָם שְׁמֵהּ כִּפְאֵנִים, נִקְרָאוּ לְאֶכָל לְסַעְדָה, וְאַחֲרֵים שֶׁזְּמָנוּ לְיִסּוּרִים, וְהֵם רֹאִים אוֹתָם וְנִאָּנְחִים, הוּא אָמַר (שם סה, יג): לֵכֵן כֹּה אָמַר ה' הִנֵּה עֹבְדֵי יֹאכְלוּ וְאַתֶּם תִּרְעְבוּ וְגו'. 594 אָבֵל הַצְּדִיקִים קֶצֶתְם עִם קֶצֶתְם, מִי שֶׁמְעַלְתוֹ מֵהֶם קְרוּבָה לְמַעֲלַת אַחֵר יִפְגְּעֵנוּ, וְאִם תִּהְיֶה רְחוּקָה לֹא יִפְגְּעֵנוּ. וְעַלָּה בְּדַעְתִּי, הָעֲנוּשִׁים כָּל שְׁנַיִם מֵהֶם שֶׁתִּהְיֶה מְעֻלָּתָם קְרוּבוֹת זו לְזוֹ אֵינָם נִפְגְּשִׁים, מִפְּנֵי שֶׁהַיִּסּוּרִים פּוֹסְקִין בֵּינֵיהֶם וְטִרְדָתָם בָּהֶם:

ביאורים

595 -י- עבודת ה' בעולם הבא

מהדורת אור עציון

על השאלה, האם בעולם הבא תהינה מצוות או יהיו פטורים מהן? נשיב שוודאי תהינה מצוות, כי לא יתכן שעל נברא בעל שכל לא תוטלנה מצוות. אם דבר זה היה ראוי, ה' היה פוטר אותנו מהמצוות גם בעולם הזה.

596 המצוות שתהיינה בעוה"ב הן: אמונה בה', איסור קללה וביזוי כלפי ה', ושאר הענינים השכליים שבין אדם למקום. בנביאים מוזכרת מצווה נוספת, בזמנים מיוחדים, בדומה לשבת ור"ח אצלנו, יהיו חייבים להאסף למקום שיוחד לכך כדי לעבוד את ה' באופן עליו יצטוו, כמו שנאמר (ישעיה סו, כג): "והיה מדי חודש בחודשו ומידי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה'", וכשישלימו את העבודה באותו המקום, יצאו ויראו בייסורי הרשעים, כמו שנאמר (שם כד): ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואישם לא תכבו והיו דראון לכל בשר". וכך מובא בברכות (סד, א): "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא". על הרשעים הנמצאים בתופת לא תוטלנה מצוות מפני שהם תחת עינויים ואין להם פנאי לקיימן, וגם מפני שהמצוות מביאות לידי תיקון, ואצל הרשעים אין שום מקום לתיקון והתקדמות, אלא נשארים בדרגה בה הגיעו לעולם הבא לעד.

597 לאחר שהשבנו על כל השאלות לעיל, נותרו שתי שאלות: א. מה יהיה שכרם של הצדיקים על המצוות ששומרים בעולם הבא? ב. ומה יהיה עונשם אם בעולם הבא לא יעבדו את ה' כבר ענינו על כך בסוף המאמר השביעי, שה' בוחר לחיי העולם הבא באנשים צדיקים שוודאי לא יעברו על ציוויו ויעבדו אותו. שכרם של הצדיקים על קיום המצוות בעולם הבא הוא, שהקב"ה מגדיל את שכרם.

598 -יא- מדוע הקב"ה לא פירש מהו השכר והעונש על המצוות?

בתורה לא פורש מהו שכר המצוות, ולא מהו השכר על השתדלות האדם לעשות את המצוות, וכן לא פורש מהו העונש על עבירות שנעשו, וזאת מכמה סיבות:

599 סיבה ראשונה - מפני שהשכר והעונש רוחניים, ואין לנו הבנה בעניינים רוחניים.

600 סיבה שנייה - אם היה מסופר בתורה מהו השכר והעונש על כל מצוה ומצוה, הייתה התורה מתארכת מאד, מפני שיש הרבה מאוד פרטים בכל מצוה, ויש שכר על כל פרט ופרט וכו'.

601 סיבה שלישית - אם היינו יודעים מהו השכר על כל מצוה, היו אנשים שהיו בוחרים לקיים רק מצוות המקנות שכר רב וזונחים את שאר המצוות. הקב"ה נתן את המצוות כדי שנקיים את כולן, ויש ערך עצמי בקיום כל המצווה, בלי קשר לשכר על קיומה.

602 סיבה רביעית - בני האדם טרודים בעולם הזה בצרות הרבות, לכן האריכו הנביאים בתיאור הישועה בימות המשיח שתצילם מצרותיהם ולא האריכו בשכר בעולם הבא, שהוא דבר רחוק. יש לקוות שבזמן הישועה, כאשר לבבות בני האדם יהיו פנויים ללמוד, והטבע יזדכך ויהיה מוכן לקבל חוכמה, כי העולם הבא יהיה קרוב להגלות הקב"ה ילמד את פירוט השכר והעונש.

603 פניות הלב וזיכרון הטבע שיהיה באותם הימים, הם הסיבות שכולם יהיו בעלי נבואה באותם הימים, כמו שנאמר (יואל ג, א): "והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם". בימים ההם הנבואה תדבר על העתיד המצפה להם בשכר ובעונש בעולם הבא. כאשר ה' יודיע זאת לבני האדם, הוא יאמת זאת על ידי אותות ומופתים, כמו שנאמר (שם, ג): "ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן".

604 האותות הללו יהיו לפני זמן תחיית המתים, מפני שנאמר אחר כך (שם ד): "השמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בוא יום ה' הגדול והנורא", ואז כל מי שקיים מצוות יבוא על שכרו, ומי שסייעו לאחרים בעבודת ה' יהיו ממצדיקי הרבים, עליהם נאמר (דניאל יב, ג): "ההמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד", לכן על כל חכם לזכות את הרבים, ללמדם תורה ולכוונם לדרך האמת.

עבודת ה' בעולם הבא

-י- השאלה היש לאלהים עליהם עבודה? אמר כן, שלא יתכן שייעשה בדבר הזה שייעזבו °שכל שלם בלי ציווי והזהרה, ואלו היה נכון לעשותו בעולם הבא, היה עושהו בעולם הזה. 596 אף יש לו בו חובה עליהם שיאמינו באלהותו, ושלא יקללוהו, ולא יספרו עליו המדות המגנות ומה שדומה לזה, אלו מדרך השכליות הגמורים, וזה דבר שאי אפשר זולתה. וזכרו הספרים עבודה אחרת שמעית, והוא שיכונן להם מקום מארצם, וחיבם בו שיבואו אליו בכל פעם, הוא להם כיום השבת וראש חדש אצלנו עתה, ויעבדוהו שם במה שיצוה אותם, עד שלא יעזבם בלי עבודה כמו שכתוב (ישעיה סו, כג): והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה'. וכאשר ישלימו, יצאו ויראו הענושים, כמו שכתוב (שם כד): ויצאו וראו בפגרי האנשים, מפני שאמר יבוא כל בשר. ואמרו קדמונינו, שהצדיקים אין עומדים בלי עבודה בעולם הבא, פאשר הם בעולם הזה, אמרו (ברכות טז, א): תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. אבל הענושים לא יתכן שיצו בעבודה בעבור היסורין, ובעבור שהיתה מעתיקה אותם מענינים המתמיד פאשר הקדמוני. 597 אבל תשובת השתי שאלות האחרונות, אשר אחת מהנה, אם יעבדו מה יהיה גמולם? והאחרת, אם הם לא יעבדו, מה יהיה מענינם? כבר השיבותי עליהם בסוף המאמר השביעי, ואמרתי שלא ערב °להם הגמול הנצחי, כי אם בעבור שיידע שהם יבחרו בעבודתו ולא בהמרותו, וכי פאשר יבחרו בה, יוסיף להם ביתרון הטובה פאשר בארנו. וכיון שיצאו שתי אלה עם הראשונה אשר קדם באורה, נשארו עשר בלבד:

פירוט הגמול לכל מצווה ועברה

-יא- 598 וראוי שאחבר אל המאמר הזה מה שאמר. אבל ענין הגמול על כל מצווה °ודת והשתדלות מה הוא, וכן ענין הענש על כל מצווה ודת והשתדלות, כי לא עבר זה °בעולם הזה, לכמה פנים מן החכמה. 599 אחד מהם, כי שרש העוון °אשר בו הגמול והענש לא ראינוהו, אבל הגיענו בדרך הקרוב וההבנה, ואיך נעמד על סעיפיהם אשר הם יותר דקים? 600 ועוד °שלא יארכו הדברים וירחבו המאמרים וירבה הטרח, 601 ועוד °שלא נבחר °מה שנוצרה מן העבודות, כשנעמד גמול כל אחד מהם, 602 ועוד °כי הטרחה הגדולה שבבלבותינו, הוא הדבר הקרוב אלינו בצווי לאמר °ענין הישועה, ועל כן הרחיבו בו הספרים ובארו. אבל אני מקוה שיפירשו לנו מיום הגמול לכל עבודה, ומדיני דרכי הענש על כל עברה בזמן הישועה כשיגלה הענין הזה, ויפנו הלבבות לבקש החכמה, ויזדככו הטבעים לקבל התבונה, כי קרובה היא ומזמנת לצאת אל העולם הבא. 603 ואמר שעל כן אמר שהנבואה תהיה כוללת הכל, פאמר (יואל ג, א): והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר, כי לא יתנבאו פי אם במה שהוא, ואשר יהיה עתיד בעת ההיא, הוא גמול העולם הבא וענשו. וכאשר יודיעם זה, יתן להם עליו אותות ומופתים, כמו שכתוב אחריו (שם א): ונתתי מופתים בשמים ובארץ. 604 ואחר כן אמר אחריו, כי הדברים האלה יהיו קדם תחיית המתים, כשאמר (שם ט): השמש יהפך לחשך והירח לדם, ומי שהשכיל לנפשו יהיה מן המשכילים, ומי שמתקן בני אדם לעבודת אלהים וילמדם מה שיגיעו בו אליה יהיה ממצדיקי הרבים, כמו שכתוב (דניאל יב, א): והמשכילים יזהרו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. ובעבור זה יצוה כל חכם על ההשקחה ובלמוד בני אדם והישירם:

שיעור - שיניח. שמעית - לא שכלית, אלא מצווה מפי ה'. מעתיקה - מעבירה. ערב - נתן. הגמול על כל מצווה - פירוט של שכר המיועד לכל מצווה. לא עבר זה - לא הוגדר לנו. שרש העוון - יסוד וטעם האיסורים. שלא נבחר - שלא נגיע למצב שנבחר מה לעשות לפי השכר. לאמר - כלומר.

לכבוד תקופת חגי אייר, נעסוק בשבועות הקרובים בענייני דיומא. היום נפתח בדבריו של הרב משולם ראטה על ערכו המיוחד של יום העצמאות.

הרב משולם ראטה

שו"ת קול מבשר חלק א סימן כא. בענין אם לומר הלל ושהחיינו ביום העצמאות.

ב"ה. כ"ד אדר תשי"ב, ירושלים ת"ו.

לכבוד ידיד נפשי, הרב הגאון המהולל רב פעלים מו"ה יהודה ליב מימון שליט"א.

הנני להשיב בזה לכבוד תורתו על מכתבו היקר בדבר השאלה אודות ברכת שהחיינו ביום העצמאות, היינו ביום שהוכרזה תקומת מדינת ישראל.

הנה אין ספק שהיום ההוא (ה' אייר) שנקבע על ידי הממשלה וחברי הכנסת (שהם נבחרו רוב הצבור) ורוב גדולי הרבנים לחוג אותו בכל הארץ זכר לנס של תשועתנו וחירותנו, מצוה לעשותו שמחה ויו"ט ולומר הלל. ואף ציבור שבעיר אחת או יחידים שקובעים עליהם יום טוב לעצמם על נס שנעשה להם חייבים לקיים עליהם ועל זרעם והבאים אחריהם עד עולם...

ועיין בחתם סופר, סימן קס"ג בסופו, שכתב דשפיר מצי ציבור או יחיד לקבוע יום מועד לעצמם ביום שנעשה להם נס ומצוה נמי עבדי, וממילא פשיטא בנידון דידן הנוגע לציבור של כלל ישראל, ויש כאן פדיון מעבדות לחירות שנגאלנו משיעבוד מלכיות ונעשינו בני חורין והשגנו עצמאות ממלכתית, וגם הצלה ממייתה לחיים שניצלנו מידי אויבינו שעמדו עלינו לכלותינו, בוודאי חובה עלינו לקבוע יום טוב.

ויפה כיוונו המנהיגים שקבעו את היום הזה דווקא, אשר בו היה עיקר הנס שיצאנו מעבדות לחירות על ידי הכרזת העצמאות, ואלמלא נעשית ההכרזה באותו היום והיתה נדחית ליום אחר אז היינו מאחרים את המועד ולא היינו משיגים את ההכרה וההסכמה של המעצמות הגדולות שבאומות העולם, כידוע, ונס זה משך אחריו גם את הנס השני של ההצלה ממות לחיים הן במלחמתנו נגד הערביים בארץ ישראל והן הצלת יהודי הגולה מיד אויביהם במקומות מגוריהם שעלו לארץ ישראל ובא על ידי כך הנס השלישי של קיבוץ גליות.

...על כל פנים, יצא לנו לדינא בנידון דידן דאין כאן שום חשש ופקפק כלל משום בל תוסיף, רק אדרבה חיוב ומצוה הוא לעשות זכר לנס ולקבוע את יום העצמאות ליו"ט ושמחה ולומר בו הלל שלם בלא דילוג.

...מכל מקום, למעשה לקבוע הלכה לדורות בענין ברכת ההלל, והוא דבר מחודש אחרי התקופה הארוכה של אלפיים שנות הגלות, אף על פי שכל מה שכתבתי נראה ברור בעיני לדינא, אבל למעשה אי אפשר להחליט בזה בלי הסכמת רוב גדולי הרבנים, שלא יבוא לידי לא תתגודדו ליעשות אגודות אגודות, ואם יעלה בהסכמה יברכו על ההלל בכל המקומות.

...העולה מכל זה לדינא, אף כי אין להטיל חובה על כל איש שיהיה צריך לברך שהחיינו ביום העצמאות, אבל כל מי שרוצה לברך הרשות בידו ואין בזה שום חשש של ברכה לבטלה, וכל מי שיודע בעצמו שנהנה ושמח במאורע של תקומת המדינה ביום ההוא שהוקבע ליו"ט אין ברכתו רשות אלא חובה. ונכון להסמיך ברכת שהחיינו לאמירת הלל, היינו לפני ברכת הלל אם אומרים את ההלל בברכה (לפי שורת הדין כמו שהוכחתי לעיל) או לפני התחלת אמירת הלל אם אומרים הלל בלא ברכה.

יהי רצון מלפני השוכן בציון לפקדנו בפקודת ישועה ורחמים. וכאשר זכינו לאתחלתא דגאולה כן נזכה כולנו לראות בגאולה השלימה במהרה בימינו בקרוב.

כעתירת ידידו ומוקירו הדושת"ה בברכת כט"ס. משלם ראטה

מועדי הראי"ה - הצרות שבארץ ישראל חבלי - לידה הם

(עמוד 378)

סח לי רבי יעקב הניג ז"ל: זכיתי להיות בסוכתו של אדמו"ר מדרוהוביטש ז"ל בחג הסוכות, תרפ"ד, בשעה שבא מרן הרב קוק זצ"ל לבקר בחוליו.

פתח הרבי ואמר: החסידים שאלו אותי מדוע אני מזרז לעלות מפולין לארץ ישראל והלא יש כאן צרות שערבים מכים יהודים. עניתי להם: בפולין מכים יהודים מפני שהם שם יותר מדי, ואילו בא"י מכים יהודים מפני שהם כאן פחות מדי..

נענה הרב קוק ואמר: גם אותי שאלו שאלה זאת, והשבתי שהחילוק בין פולין לא"י הוא בזה - ישנם שני מצבים, מצב של מחלת התנוונות מחמת זיקנה שכל אחד יגור מפניה, אף על פי שכשלעצמה אינה מסוכנת כל כך, ולעומת זה ישנו מצב מסוכן ממש וזוהי לידה, וכל אחד מעוניין בה ושמח עליה.

הצרות שבחוץ לארץ, הצרות שבגלות, אלו הן מחלות זיקנה והתנוונות, ואילו הצרות שבארץ ישראל עם כל הסכנות שבהן, חבלי לידה הם...

השנה, בעקבות הקדמת יום העצמאות לא הספקנו לעסוק ביום הזכרון. מובאים לפניכם מקורות על ערכם הגדול של חיילי צה"ל המגנים על ארץ ישראל.

הרמב"ם

(אגרת לחכמי מרשילייה, "כתבי הרמב"ם", מהדורת לפסיה, חלק ב' עמ' 25)

"וזאת היא שאיבדה מלכותנו, והחריבה בית מקדשנו והאריכה גלותינו והגיעתנו עד הלום. שאבותינו חטאו ואינם, לפי שמצאו ספרים רבים באלה הדברים של דברי החוזים בכוכבים, שדברים אלו הם עיקר ע"ז כמו שביארנו, טעו ונהו אחריהם ודימו שהם חכמות מפוארות ויש בהן תועלת גדולה. ו[לכן] לא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא בכיבוש ארצות, אלא דימו שאותן יועילו להם ולפיכך קראו אותם הנביאים עליהם השלום 'סכלים ואוילים'. ודאי סכלים ואוילים היו ו[הלכו] אחרי התוהו אשר לא יועילו ולא יצילו"

ספר הברית: רבי פנחס אליהו הורביץ (תלמידו של רבי חיים מוולאז'ין)

(ספר הברית נ"ד עמוד א')

ודרשתי וחקרתי היטב בכל לבבי לדעת סיבת אריכות הגלות החל הזה, וארא והנה בדורות האלה יש תורה בהרבה בישראל מרבים העם ללמוד משניות גמרא ופוסקים גם ספרי קבלה, ובכל זאת לא בא לציון גואל, ואנחנו לא נדע מה נעשה יותר מזה לרצות פני עליון, עיין שם מה שתתן בדוחק גדול.

אבל התרוץ האמיתי כבר כתבו בתחלת דבריו, אבל מחמת פחד הצנזורה סתר את דבריו. וזה תחלת דבריו: "אבל אשמים אנחנו על אודות אריכות הגלות בשבתנו על אדמת נכר זמן רב, כי עד מתי לא נעשה לזה מה שביכולתנו לעשות, כי כל העמים ילכו איש בשם מדינתו וילחמו כל אחד בעד ארצם ארץ מגורי אביו וימסרו נפשם עליה, ואנחנו נרפים ועצלים כל הזמן הרב הזה, עד מתי לא נקום ללחום גם אנחנו בעד אדמתנו הקדושה וארץ אבותינו" עיין שם באורך. וכל דבריו מיוסדים על אדני פ"ז דברי הרמב"ן ז"ל פרשת ויחי על פסוק "אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי", זה לשונו: "וטעם בחרבי ובקשתי, כי הארץ לא תכבש להם רק בחרב ובקשתי" עיין שם.

פלא יועץ – ערך הצלה (רבו של הרב יהודה אלקלעי)

"כמה יתהלל הגבור בגבורתו" (ירמיהו ט כ). ואשר יש לו כח ויד ושם טוב עם שרי עם הארץ בזאת יתהלל בהציל עשוק מיד עושקו ובהציל גוף וממון ישראל מיד עכו"ם, שאם גדלה רעת המוסר גוף או ממון ישראל ביד עכו"ם עד כדי שמתר להרגו אפלו בזמן הזה, כל קבל דנא מרובה מדה טובה ולמצוה רבה יחשב למציל גוף או ממון ישראל, וכל שכן וקל וחמר אם הוא מציל נפשות לקוחים למות שהוא מזכה נפשו כאלו קיים כל התורה כלה. שהרי אמרו (סנהדרין לז, א) "כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא". ועל כגון דא אמרו (ברכות כז, א) "אפלו ריקנין שבישראל מלאים מצוות כרמוך". כי יש רבים מבני ישראל שנראים לפנים כלים ריקים, אבל יש בידם מצוה זו של הצלת ישראל שבזה הם מכריעים ועוברים את החכמים והגדולים שבישראל. והן אמת שאין הקדוש ברוך הוא לוקח שחד מצוה כנגד עברה ומשלם להם ענש על כל העברות שעושים ועל כל בטול מצוה שמבטלים, אבל גם כן יש לו שכר הרבה לתן לאנשים האלה שטורחים ועמלים בכל כחם להציל ישראל מיד עכו"ם ולהציל עשוק מיד עושקו. מה טוב חלקם ומה נעים גורלם.

הראי"ה קוק

הערות על הלי' שמיטה ויובל לרמב"ם

"ונראה שאף על פי שאין שבת לוי עורכין מלחמה, היינו לעשות מלחמה פשטית. כמו שאפשר שיזדמן ששבת אחד עושה מלחמה בשביל התנחלות שלו, שימצא לו בזה. אבל כשכל ישראל יוצאין למלחמה, מחוייבים גם הם לצאת. ומלחמה של כלל ישראל זאת היא גם כן עבודת ה', שכל מי שהוא מיוחד יותר לעבודת ה' הוא שייך לה יותר משאר כל העם.

בהקמת המדינה, זכינו לקיים מצוות כיבוש ארץ ישראל. היום נעסוק בדברי הרמב"ן שמוכיח שכיבוש ארץ ישראל היא מצווה ומביא מקורות למצווה זו ומעלותיה הרבות.

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם

שכחת העשין, מצוה ד

מצוה רביעית שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם (מסעי לג ורמב"ן שם) "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ". ונכפל כזה העניין במצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתברך (דברים א) "באו ורשו את הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם" ופרט אותה להם במצוה זו כולה בגבוליה ומצריה כמו שאמר "ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו'". שלא יניחו ממנה מקום.

והראיה שזו מצוה אמרו יתברך בענין המרגלים (שם) "עלה רש כאשר דבר ה' אלהיך לך אל תירא ואל תחת". ואמר עוד (עקב ט) "ובשלוח ה' אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם". וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה כתוב "ותמרו את פי ה' אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקולו", הוראה שהיתה מצוה לא יעוד והבטחה. וזו היא שהחכמים קורין אותה (סוטה פ"ח מ"ו) מלחמת מצוה. וכך אמרו בגמרא סוטה (מד ב) "אמר רב יהודה מלחמת יהושע לכבש דברי הכל חובה מלחמת דוד להרווחה דברי הכל רשות". ולשון ספרי (שופטי יז יד) "וירשתה וישבת בה בזכות שתירש תשב".

ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבעת עממים שנצטוו לאבדם שנאמר (סוף פרשת שופטים) "החרם תחרימם". אין הדבר כן. שאנו נצטוינו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים עמם ונעזבם בתנאים ידועים אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות. וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמרם (דברים רבה, שופטים) "הגרגשי פנה והלך לו, ונתן להם הקדוש ברוך הוא ארץ טובה כארצם זו אפריקי", נצטוינו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו. וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים אם רצו אחר כן שבטינו לעזוב את הארץ ולכבוש להם את ארץ שנער או את ארץ אשר וזולתם מן המקומות אינם רשאים. שנצטוינו בכיבושה ובישיבתה.

וממאמרם מלחמת יהושע לכבש תבין כי המצוה הזו היא בכבוש. וכן אמרו בספרי (סוף פרשת עקב) "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתי כאשר וכי אמר להם כל המקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם או רשות בידם לכבוש חוצה לארץ עד שלא יכבשו א"י תלמוד לומר וירשתם גוים גדולים ועצומים ואחר כך כל המקום אשר וכי". ואמרו "ואם תאמר מפני מה כבש דויד ארם נהרים וארם צובה ואין מצות נוהגות שם, אמרו דוד עשה שלא כתורה התורה אמרה משתכבשו א"י תהיו רשאים לכבש חוצה לארץ והוא לא עשה כן". הרי נצטוינו בכיבוש בכל הדורות.

ואומר אני כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל עד שאמרו (תורת כהנים בהר פ"ה ה"ד, וכעין זה כתובות קי:; וש"נ, מלכים סוף פ"ה) שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שנאמר "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים" וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה, הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה.

אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה. ולשון ספרי (ראה יב כט) "מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ור' חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ והגיעו לפלטיה וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקראו בקריהם וקראו המקרא הזה "וירשתה וישבת בה" ושמרת לעשות" אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה".